

ВІДГУК
офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Малихіна Олександра Володимировича про дисертацію
(представлену у вигляді монографії) Редька Валерія Григоровича
«Теорія і практика конструювання змісту шкільних підручників з
іноземних мов», подану до спеціалізованої вченої ради Д 26.452.01 в
Інституті педагогіки НАПН України
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання

Ступінь актуальності обраної теми

Виконане дослідження беззаперечно затребуване сьогоднім і є відповіддю на виклики часу. В умовах глобалізації та інформатизації світу, значних змін в економічному і політичному житті України виникла гостра проблема радикальної перебудови освітньої мережі, одним із найбільш актуальних завдань якої є формування конкурентоспроможної, освіченої, компетентної особистості з інноваційним типом мислення, яка має інтелект, волю, здатна діяти в динамічно змінюваному світі, готової до творчої діяльності, самореалізації та самовдосконалення. Неабияке місце в цьому процесі посідає іншомовна підготовка учня в середній загальноосвітній школі, оскільки вона уможливорює задоволення різноманітних освітніх і професійних потреб особистості у подальшому навчанні у вищій школі та майбутній професійній діяльності. Оскільки підручник був і залишається основним засобом навчання в школі, актуалізується проблема конструювання його змісту. Не є виключенням і підручники з іноземних мов.

Зважаючи на викладене вище, дослідження Редька Валерія Григоровича «Теорія і практика конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов» є актуальним і своєчасним.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій В. Г. Редька дають змогу дійти висновку про наукову обґрунтованість і достовірність представлених результатів.

Ґрунтовне вивчення джерельної бази (737 найменування рідною та іноземними мовами), яке здійснив здобувач, дали йому змогу достатньо переконливо висвітлити дидактичні засади досліджуваної проблеми; розкрити наукові підходи до змісту понять «підручникотворення», «конструювання змісту підручника». Останнє автор потрактує в такій редакції: «процес творчої діяльності автора / авторських колективів, спрямованої на підготовку навчальних книг відповідно до певних положень і

вимог, зокрема Державних стандартів; навчальних програм» (стор. 7 монографії).

Окреслено науково-теоретичні підходи до визначення сутності підручника як засобу дидактичної та методичної підтримки навчального процесу та як інформаційну модель педагогічної системи. Здійснено комплексний аналіз змісту сучасних шкільних підручників з іноземних мов і з'ясовано типові недоліки: 1) відсутність цілісної наукової концепції для серії підручників; 2) відсутність єдиної системи навчання; 3) недостатня вмотивованість навчальної іншомовної комунікативної діяльності школярів; 4) повна або часткова відсутність оперативного зворотного зв'язку; 5) нехтування дидактичними принципами наступності, свідомості, індивідуалізації, самостійності, активності; 6) недостатня увага формуванню в учнів навичок самостійного оволодіння мовою та мовленням, розвитку рефлексії; 7) недостатня ефективність змісту додаткових дидактичних засобів для комплексного виконання навчальної діяльності; 8) відсутність уніфікованих вимог до структури і змісту тематичних розділів і підрозділів у межах одного підручника; 9) порушення дидактичних принципів наступності та доступності системи/комплексів вправ і завдань; 10) недостатня увага комунікативно спрямованим видам навчальної діяльності учнів; 11) наявність художніх ілюстрацій, що не виконують дидактичних функцій; 12) перевантаженість змісту окремих підручників або їх структурних компонентів навчальним матеріалом; 13) недостатній обсяг навчальних матеріалів для успішного формування іншомовної соціокультурної компетентності школярів; 14) відсутність гнучкості підручників під час використання їх у різних умовах навчання; 15) наявність мовних неточностей у змісті окремих підручників, що не сприяє формуванню в учнів автентичного мовлення; 16) перевантаженість змісту окремих підручників ілюстраціями, схемами, що спричинює розсіяність уваги школярів і не сприяє її концентрації на головному; 17) незбалансованість обсягів мовного матеріалу, передбаченого для засвоєння; 18) відсутність або недостатня кількість підготовчих вправ, які давали б змогу учням успішно виконувати творчі види діяльності; 19) нераціональна методична організація навчального матеріалу; 20) дидактично некоректні формулювання змісту завдань до вправ; 21) незбалансованість навчальних матеріалів, які забезпечують формування в учнів деяких ключових і предметної компетентностей; 22) порушення принципу наступності у викладі змісту навчання упродовж усього шкільного курсу; 23) недостатня увага засобам реалізації принципу взаємопов'язаного навчання іноземної мови і культури.

Здійснений Редько В. Г. системний аналіз наукових джерел став підґрунтям для визначення методологічних засад дослідження; дав змогу уточнити базові поняття, їх взаємозв'язки та взаємозумовленість. За результатами аналізу змісту визначено та схарактеризовано дидактичну сутність сучасних шкільних підручників з іноземних мов як своєрідних цілісних навчально-методичних комплексів. З'ясовано, що вони відіграють

роль інформаційної моделі системи навчання іншомовного спілкування і призначаються для управління педагогічним процесом. Змодельовано педагогічну систему, яка характеризує їх з таких позицій: *місця* в навчальному процесі (автономний засіб навчання), *місії* (інформаційна модель педагогічної системи), *функції* (управління педагогічним процесом).

Одержанню достовірних й обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу теоретичних й емпіричних методів наукового дослідження.

Не викликають сумніву висновки та рекомендації, викладені у дисертації (представленій у вигляді монографії), оскільки вони були опрацьовані з урахуванням вимог компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, культурологічного підходів до вирішення проблеми дослідження.

Загалом рецензована наукова праця відтворює цілісну картину підготовки підручників з іноземних мов на засадах їх поетапного конструювання.

Дисертацію написано на належному науковому рівні. Здобувач володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, уміщені в ній демонстраційні матеріали.

Зміст автореферату відображає зміст дисертації (монографії) та досить повно висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки.

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертанта в науково-практичних конференціях різного рівня.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Достовірність і новизна результатів проведеного дослідження забезпечені методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу різноманітних взаємодоповнювальних методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження, оптимальною тривалістю дослідної роботи, об'єктивним аналізом здобутих результатів. Дисертантом здійснено науковий аналіз розвитку теорії шкільного підручника з іноземної мови в Україні та інтерпретовано її дидактичну сутність; проведено комплексний аналіз сучасних шкільних підручників з іноземних мов, який засвідчив певні розбіжності їх змісту з тенденціями розвитку базових педагогічних наук, охарактеризовано стан проблеми та визначено шляхи її вдосконалення; відповідно до тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти визначено та обґрунтовано принципи побудови змісту підручників, концептуальним підґрунтям для чого слугували методологічні положення компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів до навчання; визначено й охарактеризовано систему чинників впливу на актуальність

упровадження міжкультурного підходу до навчання іноземних мов, які зумовлені тенденціями розвитку сучасної світової спільноти та характеризуються процесами глобалізації соціоекономічних сфер людської діяльності; створено концепції змісту шкільних підручників з іноземних мов для початкової, основної, старшої школи та для навчання другої іноземної мови, в основу яких покладено сучасні тенденції розвитку дидактики, психології, методики, психолінгвістики та концептуальні положення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти; на основі систематизації теоретичних та емпіричних матеріалів науково обґрунтовано, розроблено та в умовах навчального процесу апробовано дидактико-методичні моделі формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності в говорінні, аудіювання, читанні, письмі; визначено сфери впливу на формування в учнів іншомовної комунікативної компетентності засобами змісту підручників, науково обґрунтовано, розроблено та перевірено у шкільній практиці технологію реалізації принципу взаємопов'язаного навчання мови і культури; обґрунтовано, розроблено та перевірено у шкільній практиці систему вправ і завдань, спроектовану відповідно до нових цілей і змісту навчання іншомовного спілкування; визначено та схарактеризовано показники якості іншомовної комунікативної компетентності сучасного випускника ЗНЗ, на формування якої спрямовується зміст підручників, розкрито їх дидактико-методичну сутність відповідно до компетентнісної парадигми навчання; розроблено, обґрунтовано та перевірено на практиці зміст і етапи проектувальної та конструкторської діяльності авторів шкільних підручників з іноземних мов та сформульовано методичні рекомендації щодо їх використання.

У своїй роботі В. Г. Редько удосконалює й уточнює: сутність поняття «теорія шкільного підручника з іноземної мови»; принципи добору навчальних матеріалів до змісту підручників відповідно до нових тенденцій розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти; компоненти змісту навчання, реалізованого у підручниках, відповідно до компетентнісного, комунікативного, діяльнісного та культурологічного підходів; методологію визначення оптимальних обсягів змісту розділів і підрозділів як структурних компонентів підручників; лінгводидактичні функції підручників та вміщених у них навчальних матеріалів відповідно до нових тенденцій розвитку шкільної іншомовної освіти; об'єкти та критерії оцінювання змісту підручників, які охоплюють їх предметний, процесуальний, мотиваційний аспекти.

Завдяки дослідженню В. Г. Редька подальшого розвитку набули характеристики типів і видів засобів навчання іншомовного спілкування, рекомендованих для використання у змісті підручників; функції ілюстративних матеріалів як засобів навчання іншомовного спілкування відповідно до особливостей культурологічного підходу; принципи добору і функції автентичних навчальних матеріалів для змісту підручників; принципи структурування навчального змісту підручників відповідно до

особистісно орієнтованого підходу; питання визначення об'єктів тестування та видів тестових завдань для оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з іноземних мов; принципи методичної організації змісту навчання у структурних компонентах підручників.

Практичне значення дослідження розглядається в трьох взаємопов'язаних площинах, які слугують підґрунтям для підтримки діяльності основних суб'єктів, долучених до змісту підручників: *учнів, учителів, авторів*:

- для учнів: у забезпеченні їх підручниками як основними засобами формування іншомовної комунікативної компетентності, яка сприяє набуттю достатнього досвіду іншомовної комунікативної поведінки в різноманітних соціально-культурних ситуаціях, передбачених змістом навчальних програм; у сприянні розвитку особистісних якостей, спонуканні до самовдосконалення відповідно до власної траєкторії розвитку, освітніх намірів і життєвих потреб, зокрема у забезпеченні можливостями оволодівати умінням вчитися, здобувати знання про способи діяльності та набувати досвіду їх застосування в іншомовній комунікативній діяльності, виявляти пізнавальний інтерес та демонструвати власне ставлення до учіння;
- для вчителів: у підтриманні їхньої професійної діяльності щодо дидактично та методично доцільного використання методів і форм пред'явлення, активізації та контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, репрезентованого у змісті підручників; спрямуванні навчальної роботи відповідно до принципів наступності, доступності, взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, комунікативності, взаємопов'язаного навчання мови і культури, організації навчання у формі діалогу культур, сприянні розкриттю можливостей школярів для розвитку їхньої автономії у навчанні;
- для авторів: у розробленні технології побудови змісту підручників, яка окреслює зміст і етапи проектувальної та конструкторської діяльності, розкриває особливості створення підручників з іноземних мов, змістове наповнення їх структурних компонентів, функції текстових і позатекстових матеріалів, форми і способи пред'явлення нового навчального матеріалу, окреслює дидактичні, методичні та психологічні підходи до визначення системи вправ і завдань для активізації та контролю рівня засвоєння навчального змісту; в обґрунтуванні методів, форм і способів побудови змісту підручників відповідно до принципів усної основи навчання та використання усного вступного курсу у змісті підручників для першого класу; взаємопов'язаного навчання усіх видів мовленнєвої діяльності; опори на досвід, набутий учнями під час вивчення рідної мови та першої іноземної (під час підготовки змісту підручників з другої іноземної мови); взаємопов'язаного навчання іноземної мови та культури народу, що нею спілкується; рівневого навчання іноземних мов у старшій школі; у визначенні й уточненні принципів добору навчальних

матеріалів до змісту підручників та у виявленні їх функцій відповідно до нових цілей і змісту навчання іншомовного спілкування і в розробленні технології експериментальної перевірки якості навчального змісту підручників.

Рецензована праця сприяє пошуку шляхів вирішення важливої дослідної проблеми – конструювання навчальної літератури в цілому.

Достовірність результатів не викликає сумнівів, забезпечена комплексною дослідною методологією, широким використанням кількісних методів, усебічною апробацією здобутків на науково-комунікаційних заходах, практичним застосуванням.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях

Основні науково-теоретичні положення й результати дослідження В. Г. Редька висвітлено в 217 публікаціях: 2 одноосібних монографіях (*одна з грифом МОН України*), 2 науково-методичних посібниках (*з грифом МОН України*), 4 навчально-методичних посібниках (*з грифом МОН України*), 14 навчальних програмах з іноземних мов, 42 статтях у фахових наукових виданнях, з них 7 у співавторстві, 9 статтях у зарубіжних виданнях, 74 статтях у наукових періодичних виданнях, 28 шкільних підручниках з іспанської мови для ЗНЗ (*з грифом МОН України*), 12 навчальних посібників з іспанської мови для ЗНЗ (*з грифом МОН України*), 7 експериментальних навчальних посібників (*з грифом МОН України*), 14 методичних рекомендацій, 10 концепцій. Результати дослідження упроваджено у зміст 28 шкільних підручників і 12 навчальних посібників з іспанської мови (*робочі зошити*), рекомендованих МОН України для використання у навчально-виховному процесі ЗНЗ (довідка МОН України № 2/2–15–125 від 17.01.2011 р.); навчальні програми з іноземних мов для ЗНЗ (довідка МОН України № 2/2–15–122 від 17.01.2011 р.); концепції та методичні рекомендації (довідка МОН України № 2/2–15–120 від 17.01.2011 р.; протокол комісії з іноземних мов Науково-методичної ради МОН України № 1 від 11.03.2015 р.); 2 монографії та 4 наукові посібники (листи МОН України № 1 від 03.03.2011 р. та № 1/11–5985 від 13.10.2005 р.; протокол Науково-методичної ради МОН України № 3 від 28.11.2013 р.).

Наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно представлено в означених друкованих працях.

Проміжні і кінцеві результати дослідження публікувалися упродовж тривалого періоду часу.

Структура, зміст, результати дослідження, основні висновки, викладені в авторефераті, відповідають і відображають основні положення дисертації (монографії). Основний текст дисертації (монографії) представлено у вступі, семи розділах і висновках.

У Вступі обґрунтовано актуальність і стан розроблення проблеми дослідження, представлено його науковий апарат і стисло охарактеризовано зміст.

У Розділі 1 «Теорія шкільного підручника з іноземної мови як педагогічна проблема» презентовано результати наукового аналізу проблеми, що досліджується, розглянуто та прокоментовано сутність основних компонентів теорії шкільного підручника з іноземної мови, розкрито їх вплив на визначення дидактичних і методичних підходів до конструювання його змісту.

У Розділі 2 «Ретроспективний аналіз розвитку вітчизняної галузі підручникотворення» розглянуто соціально-педагогічні передумови зміни підходів до побудови змісту навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах України і їх вплив на галузь підручникотворення. Здійснено науковий аналіз проблеми її розвитку в Україні та охарактеризовано її актуальний стан. Визначено науково-теоретичні засади побудови змісту шкільних підручників з іноземних мов на різних етапах розвитку галузі та наведено приклади, що ілюструють особливості змісту підручників, які використовувалися на цих етапах.

У Розділі 3 «Проектування змісту шкільних підручників з іноземних мов» розкрито концептуальні засади визначення змісту навчання іноземних мов, окреслено та обґрунтовано принципи добору навчального матеріалу до змісту підручників, розглянуто текстові та позатекстові компоненти їх змісту та обґрунтовано їх сутність і функції відповідно до іншомовних комунікативних потреб учнів. Наведено приклади із змісту підготовлених підручників.

У Розділі 4 «Моделювання системи дидактичних засобів оволодіння змістом підручників з іноземних мов» визначено та охарактеризовано зміст дидактичних моделей формування іншомовної комунікативної компетентності в чотирьох видах мовленнєвої діяльності, які можуть слугувати науково-теоретичним підґрунтям для побудови змісту підручників. Відповідно до змісту презентованих моделей обґрунтовано та визначено систему вправ і завдань для набуття учнями іншомовного комунікативного досвіду в межах вимог навчальних програм. Науково-теоретичні положення проілюстровано зразками та фрагментами зі змісту підготовлених автором підручників.

У Розділі 5 «Дидактичне обґрунтування структури шкільних підручників з іноземних мов» розглянуто та охарактеризовано структурні компоненти змісту підручників, розроблено дидактичні та методичні підходи до їх побудови, обґрунтовано принципи визначення обсягів тематичних розділів і підрозділів відповідно до цілей навчання та вікових особливостей школярів.

У Розділі 6 «Сучасний шкільний підручник з іноземної мови як поліфункціональний засіб навчання іншомовного спілкування» розглянуто можливості змісту підручників різнобічно впливати на розвиток іншомовної

особистості школяра, зокрема на його автономію в навчанні, на мотивацію діяльності, спрямованої на набуття досвіду іншомовного спілкування, на розвиток навичок самостійної роботи, на формування рефлексійних умінь у процесі навчальної діяльності. Обґрунтовано та розроблено відповідні види та форми навчальної діяльності, методи та способи їх застосування. Науково-теоретичні положення проілюстровано прикладами зі змісту підготовлених підручників.

У Розділі 7 «Дослідно-експериментальна перевірка і оцінювання ефективності змісту шкільних підручників з іноземних мов» розглянуто об'єкти та критерії оцінювання змісту підручників, описано процедуру й технології перевірки його ефективності на різних етапах конструювання. Зокрема розглянуто сутність і функції пробного й дослідного навчання, процесу експертного оцінювання; представлено та охарактеризовано зміст анкет, які використовувалися на проміжних етапах дослідження; подано якісний і кількісний аналіз отриманих даних; презентовано діаграми результатів експертних оцінювань змісту підручників, здійснених незалежними експертами; зроблено узагальнення та сформульовано висновки за результатами кожного експертного оцінювання.

У Висновках представлено й охарактеризовано результати здійсненого дослідження, обґрунтовано значущість питань, які вивчалися, для можливого їх використання в діяльності всіх, хто долучений до галузі підручникотворення, зокрема до конструювання змісту підручників з англійської, німецької, французької та інших іноземних мов. Універсальність і технологічність запропонованих підходів підтверджена результатами дослідно-експериментальної перевірки в реальних умовах шкільної практики та незалежного експертного оцінювання. Спрогнозовано наукові проблеми, які можуть стати предметом наступних досліджень.

Слід також наголосити, що в Додатках уміщено окремі джерела, які долучалися до здійсненої наукової роботи, а також представлено матеріали, що глибше ілюструють певні положення змісту дисертації (монографії), розкривають їх сутність і дають більш чітке уявлення про хронологію перебігу дослідження.

У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують лаконічні висновки й узагальнення, систематизація матеріалу в таблицях після окремих масивів інформації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертантом результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. Автор широко аналізує проблему конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов на прикладі аналізу здебільшого

- вітчизняних авторів. Можливо було би доцільно запропонувати більш глибокий порівняльно-співставний аналіз різних зарубіжних шкіл (західноєвропейських, Сполучених Штатів Америки, Канади та ін.) підготовки та видання підручників і навчально-методичних комплексів, які активно застосовуються в країнах світу з англійської, німецької, французької, іспанської та інших мов.
2. У визначенні методологічної основи дослідження автор говорить про врахування положень п'яти підходів, а саме: компетентнісного, комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного. Переконані, що слід було також більш детально врахувати положення системного (у роботі обґрунтовується дидактична система); аксіологічного (вивчення мов – це, перш за все, розуміння ціннісного аспекту отриманого нового мовного та мовленнєвого знання, а також усвідомлення цінності знань іноземних мов як інструмента отримання нового знання з інших галузей через знайомство з аутентичними джерелами) та інших.
 3. На нашу думку, дисертанту було би варто більш чітко висвітлити різницю в розумінні таких педагогічних феноменів, як «конструювання» та «проектування» у контексті розкриття презентованих положень у третьому розділі роботи.
 4. Ураховуючи назву шостого розділу «Сучасний шкільний підручник з іноземної мови як поліфункціональний засіб навчання іншомовного спілкування», на наше переконання, варто було до його змісту включити підрозділ з назвою «Підручник як засіб набуття досвіду полікультурної комунікації школяра».
 5. Текстовий матеріал сьомого розділу, присвячений висвітленню результатів організації та проведення дослідно-експериментальної роботи, часто переривається достатньо великою кількістю таблиць і діаграм, котрі можна було представити в Додатках, що уможливило би більш концентроване сприйняття узагальнених положень, які формулює автор за результатами аналізу емпіричного матеріалу.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційної праці й є приводом для наукової дискусії.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Структурна побудова та зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації (монографії). Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкрито й обґрунтовано в монографії В. Г. Редька.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Валерія Григоровича Редька «Теорія і практика конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов» є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання з теорії навчання.

Ураховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для педагогічної науки в цілому та теорії навчання (дидактики) зокрема, рецензована робота заслуговує на позитивну оцінку. Дослідження відповідає пп. 9, 10, 12–14 Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24.07.2013 р. за № 567 (зі змінами), а її автор – Редько Валерій Григорович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри романо-германських
мов і перекладу
Національного університету біоресурсів і
природокористування України

О. В. Малихін

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Начальник відділу кадрів

М.В. Михайліченко

2018р.